

Arkeologisk utredning i anslutning till Raä 27 i Härnösands socken.

Fornlämning: Raä 27. Fastighet: Ön 2:52, 2:21, Eriksdal 1:24.
Socken: Härnösand. Kommun: Härnösand. Landskap:
Ångermanland.

Rapportnummer 2014:21
Ola George

Murberget Läns museet Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologisk utredning i anslutning till Raä 27 i Härnösands socken.

© Murberget Läns museet Västernorrland, Ola George
Härnösand 2015
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Inledning	5
Syfte.....	5
Metod	5
Topografi	5
Beskrivning av fornlämningsbild och äldre uppgifter	6
Schaktbeskrivningar.....	8
Fyndmaterial	9
Tolkning och diskussion.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Referenser	11
Bilaga 1. Kartor och planer	14
Bilaga 2. Fyndlista	16
Bilaga 3. Dagbok.....	18

Sammanfattning

Fynden från utredningsområdet tyder på aktiviteter under historisk tid. En glaspärla skulle möjligen kunna vara förhistorisk.

Innan utredningen ansågs den länge eftersökta kapellplatsen kunna ligga inom området.

Då inga anläggningar, konstruktioner eller fynd hittades från den tid då kapellet användes, finns det inget som talar för att kapellet skulle ha legat på platsen. De geologiska

förhållandena där delytor bestod av blockig sand och andra av mjäla/ler och de finkorniga ytorna dessutom var väldigt vattenbemängda förefaller området olämpligt som kapellplats.

Utredningen kunde heller inte påvisa några spår av aktiviteter intill den tidigare registrerade lämningen Raä 27:1.

Inledning

Conecti AB planerade att bygga bostäder på Brännans koloniområde och hade i samband med planeringen konstaterat att det fanns en uppgift om fornlämning inom byggområdet. Länsstyrelsen konstaterade att sannolikheten för att det inom det planerade byggområdet skulle finnas hittills okända fornlämningar var stor. Länsstyrelsen beslutade därför att en arkeologisk utredning skulle utföras av Murberget Länsmuseum Västernorrland.

Syfte

Syftet med utredningen var att fastställa eventuell förekomst av fornlämningar inom utredningsområdet. Resultatet skulle utgöra grund för Länsstyrelsens prövning av tillåtlighet enligt KML samt utgöra underlag inför en eventuell arkeologisk förundersökning. Utredningens målgrupper var främst Länsstyrelsen, Conecti AB och Härnösands kommun.

Metod

Vid undersökningen användes en mindre grävmaskin för att på ett smidigt sätt gräva schakt inne i och i anslutning till kolonilottsområdet. Jorden schaktades av skiktvis för att upptäcka eventuella anläggningar. Schakten rensades när så behövdes för hand med skyffel, skärslev och skrapa.

Metaldetektor användes frekvent för att hitta metalfynd. Schakten och fynden mättes in med RTK-GPS. Fotografier över området och en del av schakten togs med digitalkamera.

Topografi

Undersökningsområdet ligger i gammal åkermark strax väst och nordväst om ett berg (Kapellsberg). Ytan sluttar mot söder och väster. Jordarterna varierar över området och där finns sandiga ytor längst i norr för att söderut bestå av sandig stenig morän och i mellersta delen av området består jordarten huvudsakligen av ler/mjåla. Längst i söder bestod jordarten av finsand. Utredningsområdet ligger på mellan 38 och 45 meters nivå över havet.

Figur 1. Utredningsområdet på Härnön markerat med pil.

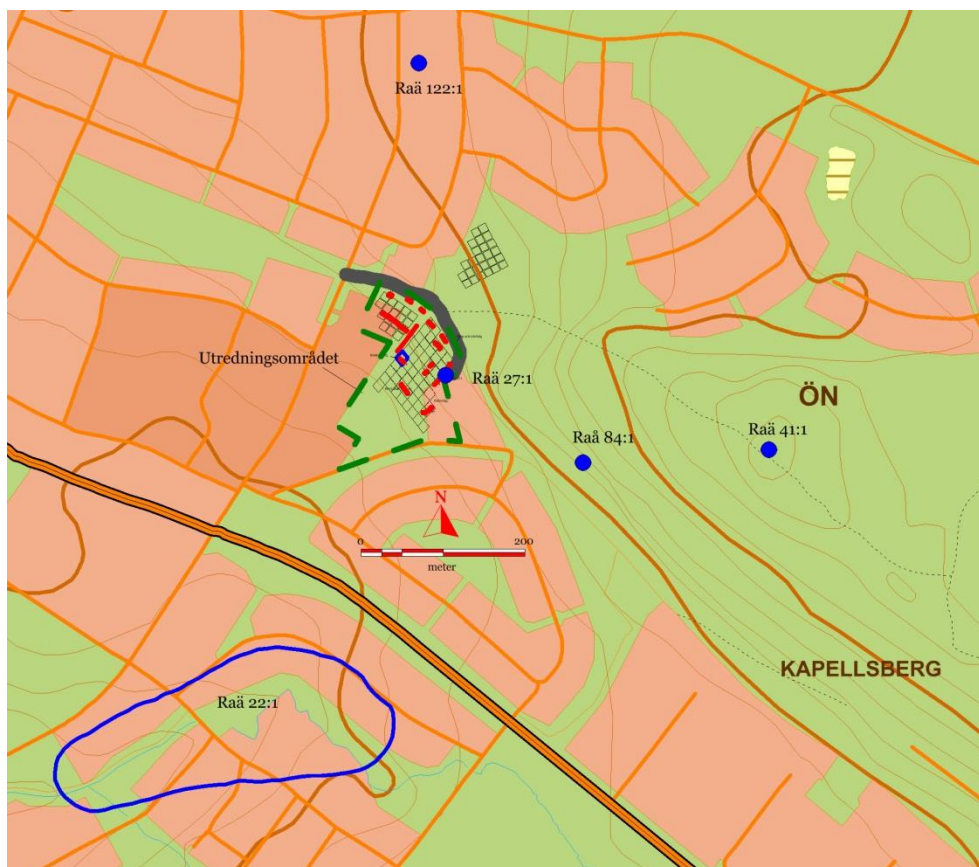
Beskrivning av fornlämningsbild och äldre uppgifter

I utredningsområdets (UO) östra del upptäcktes i samband med en schaktövervakning 1986 en rund anläggning som möjligtvis var en härd. Anläggningen har beteckningen Raä 27:1 i Härnösands socken och bedöms som övrig kulturhistorisk lämning. Anläggningen var 0,8-1 meter i diameter och innehöll kol/sot och skörbränd sten. Anläggningen undersöktes dock inte innan gång- och cykelvägen byggdes på platsen (Forsberg 1986).

Omkring 190 meter sydöst om UO ligger en högformation, 8 meter i diameter och 0,7 meter hög. Anläggningen har beteckningen Raä 84:1 och har status som bevakningsobjekt.

Omkring 400 meter östsydöst om UO ligger en stensättning (grav) med beteckningen Raä 41:1. Graven är 4 x 2,5 meter stor och 0,2 meter hög.

300 meter sydväst om utredningsområdet finns ett område (Raä 22:1) där det enligt uppgift funnits gravhögar. 270 meter norr om UO finns en fyndplats för mynt från 1600-talet (Raä 122:1). Fornlämningsbeståndet inom närområdet visar att det där finns lämningar från järnålder och historisk tid.

Figur 2. Utredningsområdet med närliggande fornlämningar.

Namnet Kapellsberg kommer av att Härnösands tidigare kyrka låg någonstans i närområdet. Flera uppgifter finns om kapellet: "ett capell tillförende warit opbyggt af Trä, hwilket allt är förfallet och föga några rudera för tiden ähre behållne, hwilket ligger uthi Prästeängiet dhe nu för tiden kalle" (Ur Rannsakingar efter antikviteter, [Erik Lund 1685], Ståhle 1960).

"...tillförne war allenast itt ljitet träcapell uppå Hernön som lydde under Säbrå..." (magistratens stadsbeskrivning den 26/11 1690).

"förr än staden Hernösand är wordhen funderat, haar på Hernöön warit ett capell uthi hwilket en gång eller två om åhret gudstjänsten är hållen för bönderne der boendhe, och dhe fiskiaree, som kring hernöön hafwa fiskiat: men sådan staden Hernösand blef bebygdh, och inwånarena kyrkia oprättad, hafwa så wäl Bönderna, som fiskianerna av Stadskykian sig betiänt, och finnas således ingen sådan annexa, som kan antäcknas wara hernöön, emedan och Träcapellet, som där warit, för än staden bygdes är aldeles förlorat" (Härnösands konsistorium 1693 13/8).

"I äldre tider war detta et capelslag under Säbrå, som hade egen kyrka af träd wid prästänget belägen, hwaräst lemningar ännu finnas, och capels berget behåller minne" (Hülpers 1780).

"Den lilla stadens första invånare firade sina offentliga gudstjänster i ett träkapell, beläget på ungefär samma plats, som nu kallas Capellsberg, ända till 1638, då de första grundvalarna till den nuvarande kyrkan lades på en mycket högt belägen plats i staden."

"De finnas som mena, att härnösandsborna firat sina gudstjänster i Säbrå kyrka, innan templet i Härnösand byggdes. Deras mening tilltalar oss föga. Ty både namnet Capellsberg och byggnadsruiner och människo-skelett, som nyligen påträffats vid utgrävning på Prästänget i närheten av Capellsberg, liksom också folkets sägner tyda på att den i texten anförda åsikten är mer sannolik" (Hellman. B 1986 [J. E. Selahn 1837]).

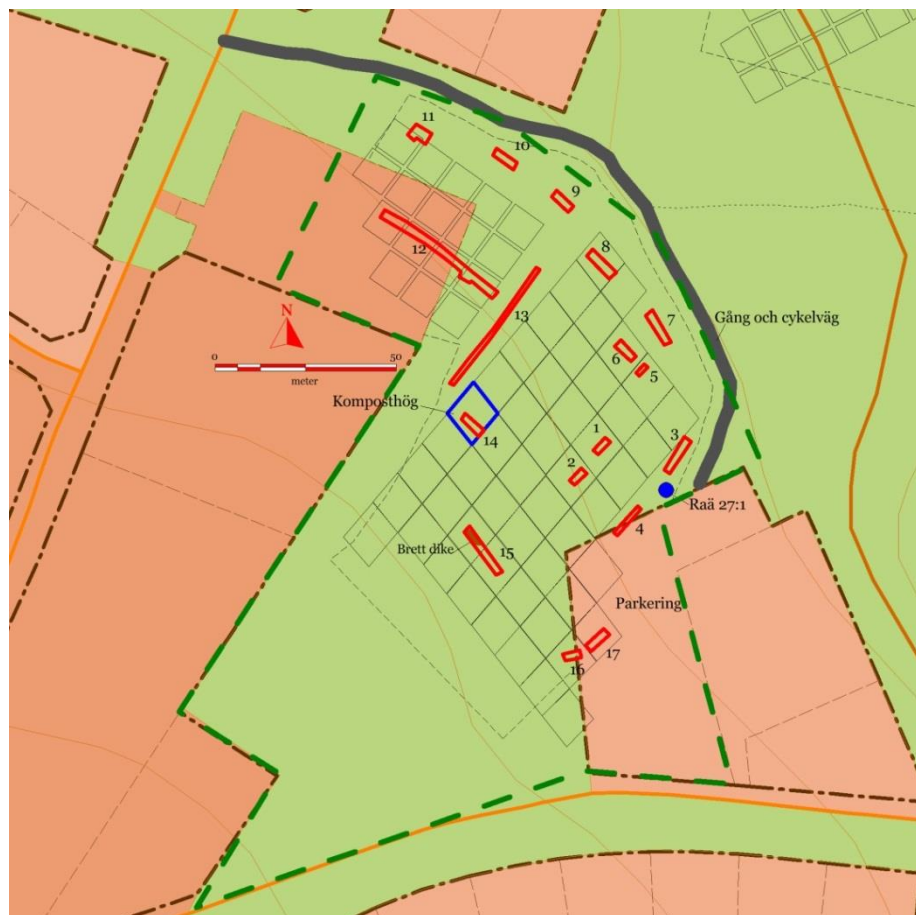
”Hernö kapell låg vid det berg, som nu heter Kapellsberg. En karta från 1600-talets mitt utvisar ett tå eller en byväg därifrån västerut alldeles längs den nuvarande vägen från Kapellsberg till navigationsskolan. Stenklyfts karta över Säbrå av 1646 utvisar en väg från Säbrå kyrka över Bondsjö by till och emellan Framnäsårdarna ned mot nattviken, d. v. s. just den gamla landsvägen från Säbrå. Denna och kapellsbergsvägen ligga nära nog i rät linje och utgjorde säkerligen två delar av den gamla förbindelsen mellan Hernö kapell och moderkyrkan i Säbrå” (Bucht 1921).

”Det är tyvärr omöjligt att exakt angiva var kapellet var beläget; förmodligen låg det i närheten av kurgrinden, d. v. s. där landsvägen från staden når fram till själva berget. Kapellsbergs gård, som anlades under senare delen av 1700-talet, har intet samband med kapellet” (Bucht 1935).

De två lokalhistoriska forskarna Per Näsström och Lars Högberg har lagt ner mycket arbete på att spåra uppgifter om kapellplatsen. De antar att kyrkan/kapellet har stått väster om berget Kapellsberg (Näsström 2012). I ett senare skede antog Per Näsström att kapellplatsen legat strax nordöst om utredningsområdet. Antagandet byggde på att ett åkerstycke där kallades kapellsvreten i kartmaterial från 1700-talet (Näsström muntligen). Lars Högberg menar att platsen strax sydöst om UO är intressant ur flera synvinklar, läget för den tidigare angivna kapellsvreten, den gamla Gånsviksvägen svänger i dag liksom på 1640 talet av mot denna plats (karta från 1640-talet) och ytan närmast vägen var inte uppodlad enligt de gamla vretkartorna från 1600-1700-talen (Lars Högberg muntligen).

Schaktbeskrivningar

Vid utredningen grävdes 17 schakt inom kolonilottsområdet. Inga anläggningar påträffades i schakten.

Figur 3. Kolonilottsområdet, med schakten markerade med röda linjer. Utredningsområdet markeras av grön streckad linje.

Schakt nr	Storlek i m ²	Jordart i botten av schaktet	Beskrivning
1	9	Finsand/mjäla	Matjorden 0,15- 0,4 m djup
2	9	Finsand	Matjorden 0,25- 0,3 m djup
3	22	Finsand	Matjorden 0,3 m djup
4	13	Finsand	Matjorden 0,4 m djup
5	4	Finsand	Matjorden 0,3 m djup
6	13	Finsand/mjäla	Matjorden 0,2 m djup
7	22	Mjäla	Matjorden 0,25 m djup
8	23	Mjäla	Matjorden 0,6 m djup
9	14	Mjäla, grus, sten	Matjorden 0,2- 0,5 m djup
10	15	Mjäla, sand, grus, sten	Matjorden 0,15- 0,2 m djup
11	19		Matjorden 0,2 m djup
12	87	Mjäla, sand, grus, sten	Matjorden 0,15- 0,2 m djup. Mycket vatten i schaktet
13	45	Mjäla, sand, grus, block	Matjorden 0,2 m djup
14	15	Finsand	Matjorden 0,3 m djup
15	30	Mjäla, finsand	Matjorden 0,2 m djup
16	13	Finsand	Matjorden 0,25 m djup
17	15	Finsand	Matjorden 0,25 m djup

Tabell 1. Uppgifter om schakten.

Fyndmaterial

Fynden som hittades vid utredningsområdet bestod av knappar, mynt, plomber, metallfragment och keramik (glaserat rödgods). Fynden visar på aktiviteter i området under historisk tid. I området förekommer en del flinta, den har rundade kanter och är svallad. I något fall finns bearbetad flinta som svallats och fått rundade kanter. Vilket sammanhang flintan kommit till området är inte känt.

Kolonilottsinnehavaren Lennart Vessberg har vid jordarbete på sin lott (nr 44 vid schakt 17) hittat ett kopparmynt, fragment av kritpipor, flinta och en blå glaspärkla. Pärlan är inte daterad men skulle kunna vara från järnåldern men även vara betydligt yngre. Materialet skänktes till Murberget av Vessberg och fördes in i fyndlistan för utredningen.

Figur 4. Mynt, plomber, knapp och kopparbleck från utredningen.

Figur 5. Bild av fynd 2, fragment av keramikfat.

Tolkning och diskussion

Fynden från utredningsområdet tyder på aktiviteter under historisk tid. En glaspärla skulle möjligen kunna vara förhistorisk.

Genom äldre kartmaterial är det känt att området varit uppodlat sedan åtminstone 1600-talet. Fynden kan mycket väl ha tappats i samband med jordbruksarbete eller ha hamnat i jorden i samband med att gödsling.

Innan utredningen ansågs den länge eftersökta kapellplatsen kunna ligga inom området. Då inga anläggningar, konstruktioner eller fynd hittades från den tid då kapellet användes finns det inget som talar för att kapellet skulle ha legat på platsen. De geologiska förhållandena där delytor bestod av blockig sand och andra av mjäla/ler och de finkorniga ytorna dessutom var väldigt vattenbemängda förefaller området olämpligt som kapellplats. I områdets södra del i anslutning till parkeringsplatsen bestod jordarten av finsand. Men inte heller där kunde någon kyrklig aktivitet påvisas. Möjligen ligger kapellplatsen ligga sydöst eller nordöst om undersökningsområdet där bättre geologiska förutsättningar finns. Utredningen kunde heller inte påvisa några spår av aktiviteter intill den tidigare registrerade lämningen Raä 27:1.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-3389-14

Länsmuseets dnr: 2014/197

Län: Västernorrland

Landskap: Ångermanland

Kommun: Härnösand

Socken: Härnösand

Fastighet: Ön 2:52, 2:21, Eriksdal 1:14

Kartblad: 17 I 9c

Undersökt yta: 368 m²

Koordinatsystem och höjdvärden: Sweref 99 TM.

Belägenhet i Sweref: X 6947 340 Y 186 685

Undersökningstid: 20-21/10-2014.

Personal från Murberget Länsmuseet Västernorrland: Ola George och Maria Lindeberg.

Rapportsammanställning: Ola George.

Fynden konserverades av Acta konservering i Stockholm.

Dokumentationsmaterial i form av konserveringsrapporter, digitala fotografier, dagböcker mm förvaras på Murberget, Länsmuseet Västernorrland.

Referenser

Bucht. G. 1921 Härnösands grundläggning. Arkiv för norrländsk hembygdsforskning.

Bucht. G. 1935. Härnösands historia 1585-1721.

Forsberg. L. 1986. Rapport över schaktkontroll i samband med anläggande av ny gång- och cykelväg på Eriksberg i Härnösand. Murberget Länsmuseet Västernorrland. Rapport 1986.

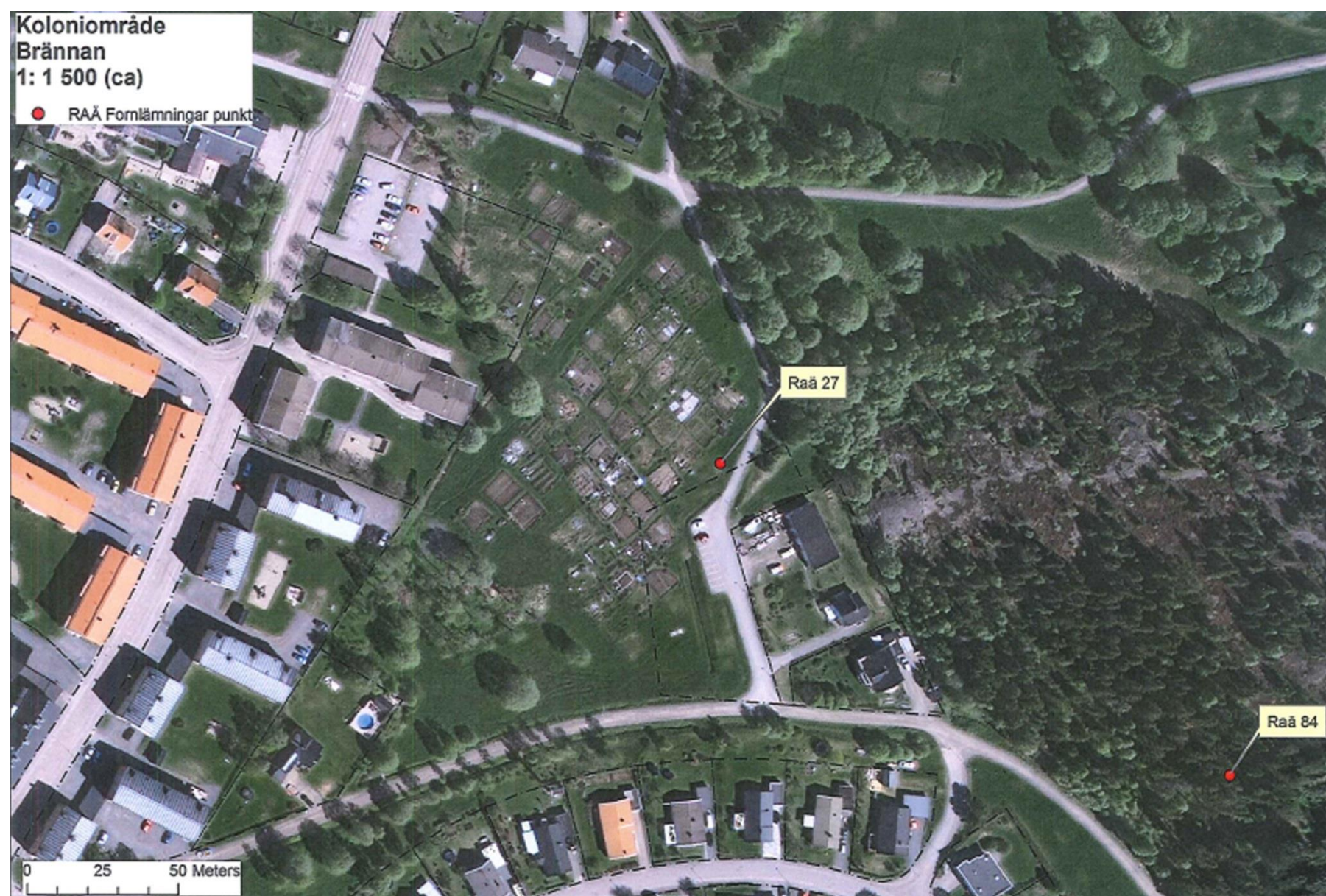
Hellman, Bo 1986 [1971]. Härnösandsområdets forntid. Boken om Säbrå. Kommunens och socknarnas historia. Härnösand.

Hülphers. A. 1780. Samlingar til en beskrifning öfwer Norrland: Förstasamlingen om Medelpad 1771 samt Fierde samlingen om Ångermanland 1780.

Nilsson. K. 1972. J. E. Selahns avhandling om Härnösand. *Ångermanland* 12.

Näsström. P. 2012. Härnö kyrka och Prästboställe. Kyrkan som blev kapell. Såg kyrkan ut på detta sätt?

Ståhle, Carl Ivar (red.) 1960. *Rannsakingar efter antikviteter, band 1, häfte 1*. KVHAA. Stockholm.

Bilaga 2. Fyndlista

Fyndnr	Fynd	Pnr	X	Y	Z	Mått i mm	Antal	Vikt	Kommentar	Kasserad
1	Bränt ben		6947 899	652 059	44,40	48,5 x 14 x 5	1	4,3	Från schakt 8. Troligen revben	
2	Keramik		6947 899	652 059	44,40	118 x 75 x 11	6	399,1	Från schakt 8. Fragment från fat. Glaserat rödgoods	
3	Keramik		6947 899	652 059	44,40	73 x 31,5 x 9,5	1	23,9	Från schakt 8. Glaserat rödgods	
4	Keramik		6947 899	652 059	44,40	71,5 x 61,5 x 13	1	30,5	Från schakt 8. Rödgods	
5	Keramik		6947 916	652 048	44,70	45,5 x 28 x 9,5	2	17,9	Från schakt 9. Glaserat rödgods	
6	Plomb		6947 916	652 048	44,70	18,3 i diameter, 6 mm tj	1	10,3	Från schakt 9.	
7	Holk av kopparplåt		6947 927	652 032	45,05	42,5 mm lång, 9-12 mm i ytterdiameter	1	6,9	Från schakt 10. I holken finns bevarat trä, möjligen rest av en pensel	x
8	Mynt		6947 934	652 008,7	44,15	33,8 mm i diameter, 4,5 mm tj	1	26,8	Från schakt 11. Kopparmynt 2 öre 1757	
9	Knapp		6947 934	652 008,7	44,15	19,5 mm i diameter, 1,6 mm tj	1	2,9	Från schakt 11. Ornerad knapp av kopparlegering	
10	Plomb	61	6947 904,16	652 010,51	41,37	22,5 mm i diameter, 4 mm tj	1	9,0	Från schakt 12.	
11	Beslag	59	6947 897,86	652 018,92	41,38	36,5 x 17,5 x 1	1	3,8	Från schakt 12. Beslag av koppar med ett gångjärn kvar, ett borta	

12	Metallsmältor	60	6947 900,40	652 015,77	41,26	18,5 x 14 x 8,5	2	11,8	Från schakt 12.	x
13	Kopparbleck	60	6947 900,40	652 015,77	41,26	32 x 11 x 2	1	1,7	Från schakt 12.	x
14	Metallbleck		6947 882	652 075	44,60	52,5 x 30 x 1,5	1	5,9	Från schakt 7. Metallbleck med ett spikhål	x
15	Mynt	57	6947 895,13	652 020,01	41,38	24 mm i diameter, 2,4 mm tj	1	6,5	Från schakt 13. Kopparmynt 1/2 öre 1720	
16	Mynt		6947 875,5	652 066	43,60	24 mm i diameter, 1,3 mm tj	1	2,4	Från schakt 6. Kopparmynt 1 öre, 1700-tal	
17	Kopparbleck		6947 875,5	652 066	43,60	15,5 x 14 x 2	1	1,9	Från schakt 6. Halvrund form	x
18	Mynt		6947 798	652 059	39,75	22 mm i diameter, 1 mm tj	1	2,7	Från kolonilott 44. Riksgäldskontoret 1/4 skilling 1799	
19	Kritpipsfragment		6947 798	652 059	39,75	9 mm i diameter, 47 mm lång	2	6,6	Från kolonilott 44.	
20	Flinta		6947 798	652 059	39,75	28,5 x 17 x 6,5	1	2,4	Från kolonilott 44. Slagen och därefter svallad flinta	
21	Glaspärla		6947 798	652 059	39,75	8,6 mm i diameter, 5 mm tj	1	0,4	Från kolonilott 44. Blå glaspärla med oregelbunden form	

Bilaga 3. Dagbok

20/10-2014

Under dagen började Murberget att schakta vid kolonilottsområdet i Kappelsberg. Sju schakt grävdes. Fynd av keramik (rödgods), en knapp och 1700-talsmynt mm. Stor variation i jordart inom utredningsområdet.

21/10-2014

Fortsatt schaktning, 10 schakt grävda under dagen (17 schakt totalt). Inga anläggningar påträffades. Fynd av ett mynt. Grävmaskinisten började lägga igen schakten. Vid schaktning togs hänsyn till ytan där växten Sanddraba enligt uppgift växte.